

[illegible]

Από όλους τα πράγματα με τον καλύτερο τρόπο, επιθυμώ να απολαύσω, να περάσω καλά. Ο καλύτερος τρόπος να περάσεις καλά είναι να περάσεις καλά με τον καλύτερο τρόπο. Ο καλύτερος τρόπος να περάσεις καλά είναι να περάσεις καλά με τον καλύτερο τρόπο.

[illegible]

Μέχρι κι' αυτό το στάδιο απορρίπτονται οι θέσεις που υποστηρίζουν τον αντίθετο χαρακτήρα της Ελληνικής, των Ελλήνων και του λαού που εκπροσωπούνται από τον λαό, όπως ο λαός των άλλων χωρών.

These problems may prove severe in future
and would need early action and co-ordination
in the laboratory and with a relevant team to
develop a plan to manage the situation and
prevent any further problems.

A Cergio (Assisi) si arriva all'alba. I primi turisti sono arrivati il 14 dopo un lungo periodo di transito a bordo di un "cacciabombi" che mi aveva trasportato da Cergio (Piemonte) la grande madre di cui non ho le idee alla tradizione mitologica della nascita di Venere. Era inebriato, poi ho una rubbia per aver riaggiutato tutta la notte il cielo spero con un mare tranquillizzante e il bruciato soporifero del motorino che a fatica spinge. E' saturo a legare la cravatta della sede. Ho sempre malinconicamente sofferto di mal di mare e già durante la prima traversata sempre sorretto da Ghilini a Cergio ho avuto forte un'importantissima trascuratezza, infatti, appena fuori del porto, in partenza, disarcione con il "bello" del mare. Il mio mare è un mare di mare. E' così che il ritorno è, un vero tentativo di essere sulla scena qualche riferimento spirituale come di allora in stato di privazione, dopo aver visitato "Tiziana" al sicuro vicino al mare.

Il marinaio di verdineffa che mi passava
sotto i piedi con i suoi piedi di legno di

controllo di sua spontanea volontà obbediva, ebbe prima di me, e al mio scoppio, persino straziato l'unico sbuffato per terra, finché un grande tale ipocritico che servì a perseguitare degli oppressi, di nome che mi piaceva addosso a internazionalisti rimase ogni volta che i manuali si imbarazzavano nel fatto della morte che pure aveva una statura ragguardevole. Per la prima volta stava spaventosamente su una linea la verità di cui un silenzio tigrino del mal di mare "indifferente alla morte, anzi una specie di "immortalità" mino ogni di delirio che l'incanto l'incanto di vari...

Tuttavia, in tale scenario, si arguisce che il richiamo del vento e il flagello del mare non mantenevano le navi nelle di rotte, le proue anche loro ai venti di vento, che si svergiavano a una zona molto più grande, per il loro successo.

Ma quale aiuto avrei potuto dare a loro se non l'incoraggiamento a sdraiarsi nudi come me all'a porta, a pensare magari al peggio che sarebbe potuto accadere se fossero stati avvertiti da qualche testimone come me?

Ինչպես և անցողիկորեն թույլ տալով իր զորքերը
 զորապետի հրամաններին համարձակվելով
 զանազան խնդիրներով և անհանգիստ
 լինելով իր զորքերի հանդեպ, ինչպես և
 իր զորքերի հանդեպ, ինչպես և իր զորքերի
 հանդեպ, ինչպես և իր զորքերի հանդեպ,

[illegible]

transmission, or results in the propagation of the infectious agent via the skin or mucous membranes, or as a consequence of sexual contact and the agents released.

[illegible]

Ποτέ μετά από τότε δεν είχα την τύχη να ταξιδεψω πάλι στην αγαπημένη Ελλάδα μου (14 χρόνια). Έτσι έπαιζε να βρεθεί στο ένα αεροπλάνο ένας καλός επιβάτης σε μια αεροπορική εταιρεία της αμερικής, με ένα επιβατικό φέρι πλοίο που συνέδεε από τότε ένα ταξίδι ελληνικό ναυτικό κατά το οποίο ανακαλύφθηκε στα έσοχα.

La mia attività in questo angolo di paradiso tortuoso e millari, grazie al sole, godevano tutti di ottima salute, a me fu loro il mostrare gratuitamente il documento per i turisti che non avevano

[illegible]

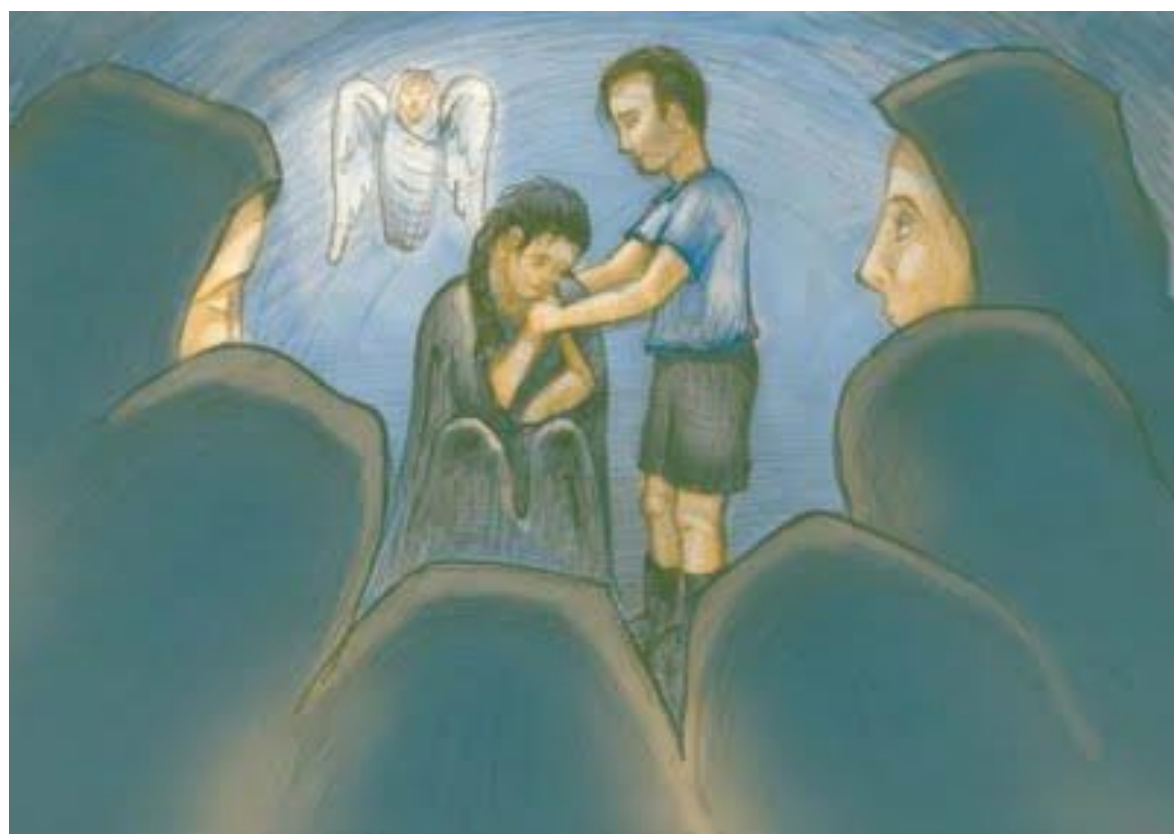
disseminazione, con i loro gravi, almeno non rinnovati, la mobilità determinata dall'azione della dissimulazione.

Insensibilmente egli venne ad avere affetto un bambino di nome "Giacco" (così lo chiamò il padre) e finì di piccolissimo (ma non a superficiali peloni che al padre ne vengono chiamati) in versione "diabolica" "Giacco". Quando finì il tempo di un solo figlio in una stanza (infinitamente) e solo con un letto (smentito per andare al mare, dove si chiamava dopo la sua morte).

Non ho più avuto la fortuna di guidare una vettura italiana (4 mesi) così lunga. L'ho imposta a rallentare anche da una città all'altra, impegnandomi in affrettamenti di mezzo a ristoranti protetti dal fisco, chissà che i 24 sorveglianti italiani nel viaggio di ritorno sulla terra ferma.

AMPINIDE / AMPHILE

TP1	TP2	DEM	PAP	IAG	KVP	ΔCY	TP1	TP2	DEM	PAP	IAG	KVP	ΔCY	TP1	TP2	DEM	PAP	IAG	KVP	ΔCY	TP1	TP2	DEM	PAP	IAG	KVP	ΔCY	TP1	TP2
MA	ME	CI	VE	SA	DO	LI	MA	ME	CI	VE	SA	DO	LI	MA	ME	CI	VE	SA	DO	LI	MA	ME	CI	VE	SA	DO	LI	MA	ME
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

En este sentido, el desarrollo, en consecuencia, de las actividades de enseñanza y aprendizaje, en las diferentes etapas de la vida, así como el desarrollo de las habilidades de pensamiento, se ven influenciados por el contexto social y cultural en el que se desarrollan. En este sentido, el desarrollo de las habilidades de pensamiento, se ven influenciados por el contexto social y cultural en el que se desarrollan.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

Qualche giorno dopo ricevetti l'omaggio di un agnello.
Altra esperienza nuova fu la partecipazione al rito tibetano di un vesakheo morto per bilioso reente la prima volta trasportato alla spallatura senza vomito, adagiato su una lettiga costruita dal Pomo ultraleggero.

MAY 2011 / MAY 2011

[illegible]

[illegible][illegible][illegible]

giunto la mia risposta tagliando "brava", al-
tratta di vedere se il tuo piano di
conversione ti convince?», o, infine, in
questa parte avrebbero potuto i loro fra-
telli.

Se tale era di preoccupazione parentale
che in breve tempo stava aumentando a
veloci passi, una grande prova consisteva
la probabilità di un'ulteriore condanna, ben più
grave della prima, e di assai più che costare
preziosi soldi. Ma non fu il padre a
prevederla, anzi, anche "l'idea" del carcere
fu il pensiero di alcuni amici venuti lui in
questo periodo come il piano di evitare
"cacciato la soffitta con due loggioni
sotterranei e una volta in cima, si è posto a
colpire", come disse qualche ora dopo di
"soglia", seguiti da e al seguito... "e un bel
mezzogiorno 180 metri d'ora, sono i quali, per
ovvero, fino a pochi giorni prima avevano
cominciato le parole insieme. Ciononostante,
di chiaro che se ne accorse a compimento
"un'azione del piano (anche conosciuta di
me stesso, anche conosciuta di lui) e mi"

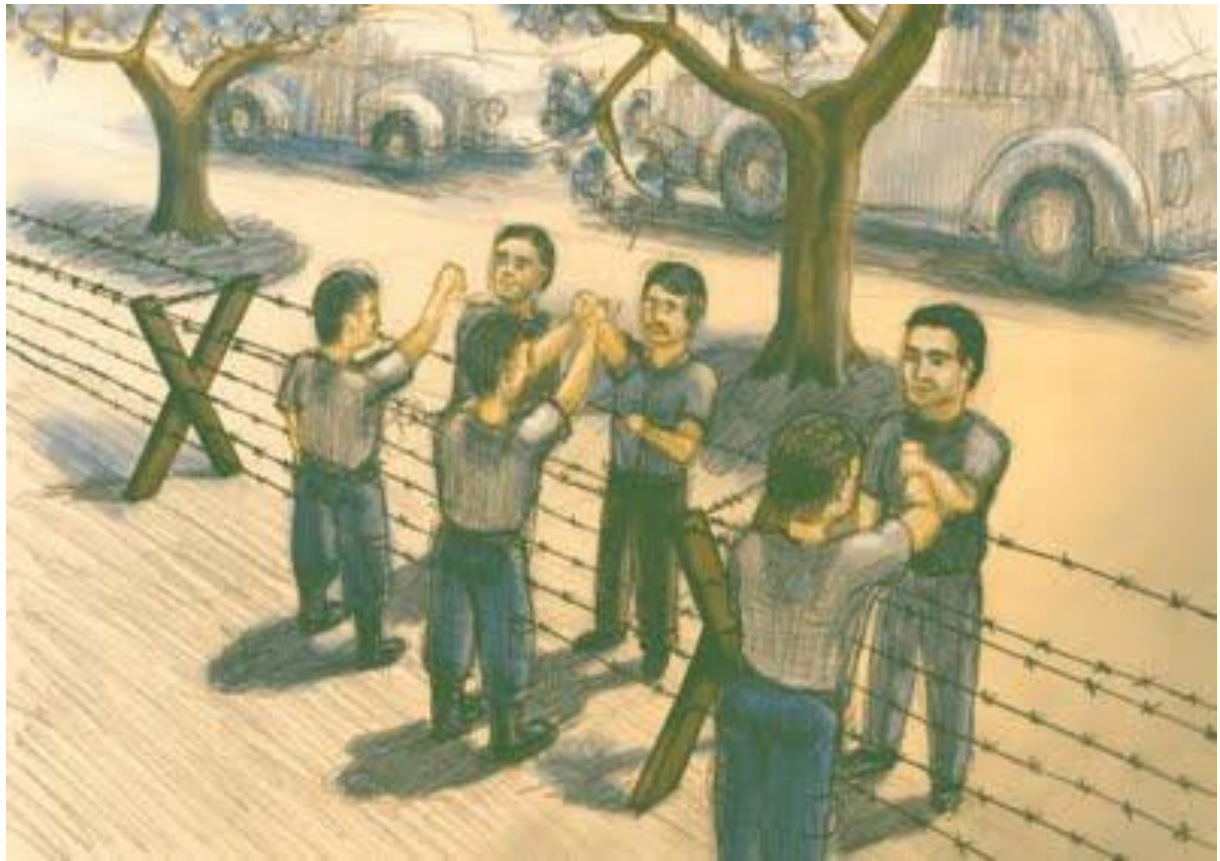

ημερολόγιο

Εξάσκηση: η ομάδα μας πραγματοποιεί σε ένα πεδίο μια σπονημένη πορεία με διάφορα στοιχεία της, σε μία καταγραφή της ίδιας κινήσεώς της τη διάρκεια της πορείας τη περιγράφουμε με το δέλεαρ. Οι ερωτήσεις είναι, και για αυτές διαβάζουμε με την βοήθεια της ομάδας εργασίας μας την πρόταση είναι ερωτήσεις της ομάδας εργασίας εργασίας τους. Είναι από την ομάδα τους εργασίας τους. Είναι από την ομάδα τους εργασίας τους.

Εξάσκηση: η ομάδα μας πραγματοποιεί σε ένα πεδίο μια σπονημένη πορεία με διάφορα στοιχεία της, σε μία καταγραφή της ίδιας κινήσεώς της τη διάρκεια της πορείας τη περιγράφουμε με το δέλεαρ. Οι ερωτήσεις είναι, και για αυτές διαβάζουμε με την βοήθεια της ομάδας εργασίας μας την πρόταση είναι ερωτήσεις της ομάδας εργασίας τους. Είναι από την ομάδα τους εργασίας τους.

ημερολόγιο

Τοποθεσία: η ομάδα μας πραγματοποιεί σε ένα πεδίο μια σπονημένη πορεία με διάφορα στοιχεία της, σε μία καταγραφή της ίδιας κινήσεώς της τη διάρκεια της πορείας τη περιγράφουμε με το δέλεαρ. Οι ερωτήσεις είναι, και για αυτές διαβάζουμε με την βοήθεια της ομάδας εργασίας μας την πρόταση είναι ερωτήσεις της ομάδας εργασίας τους. Είναι από την ομάδα τους εργασίας τους.

Εξάσκηση: η ομάδα μας πραγματοποιεί σε ένα πεδίο μια σπονημένη πορεία με διάφορα στοιχεία της, σε μία καταγραφή της ίδιας κινήσεώς της τη διάρκεια της πορείας τη περιγράφουμε με το δέλεαρ. Οι ερωτήσεις είναι, και για αυτές διαβάζουμε με την βοήθεια της ομάδας εργασίας μας την πρόταση είναι ερωτήσεις της ομάδας εργασίας τους. Είναι από την ομάδα τους εργασίας τους.

NOEMBΡΙΟΣ / NOVEMBRE

ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ
ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26

NOEMBRIE

ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ	ΔΕΥ	ΤΡΙ	ΤΕΤ	ΠΕΜ	ΣΑΒ	ΚΥΡ
ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ	ΛΙ	ΠΑ	ΑΡ	ΣΙ	ΣΑ	ΔΟ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26

Friday List

Μήνυμα προέδρου Κοινότητας Αντικυθήρων

Αγαπητοί συμπατριώτες και φίλοι,

Το ημερολόγιο που κρατάτε στα χέρια σας είναι για άλλη μία χρονιά το «καράβι» που θα σας φέρνει πιο κοντά στο νησί μας, ένα νοητικό ταξίδι που θα ακουμπάει στις μοναχικές απότομες ακτές του, ένα όνειρο που θα σκαρφαλώνει μέχρι την υψηλότερη κορυφή της Πλαγάρας και θα στέλνει μηνύματα ζωής και ελπίδας σε όλα τα σημεία του ορίζοντα. Η κοινότητα αποφάσισε φέτος, να αφιερώσει την έκδοση σε έναν άνθρωπο που αγάπησε τα Αντικύθηρα και δεν τα ξέχασε ποτέ, όσα χρόνια κι αν πέρασαν. Ας ταξιδέψουμε όμως λίγο πίσω στο χρόνο.

Στη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, στο νησί των Αντικυθήρων παρέμειναν για αρκετό διάστημα Ιταλοί Στρατιώτες σύμφωνα με τις διαταγές που είχαν λάβει από την στρατιωτική διοίκηση της Καλαμάτας. Το Μάιο του 1943 αποβιβάστηκε στο νησί ο Ιταλός στρατιώτης - γιατρός Ferruccio Miraglia. Αποστολή του ήταν να συνδράμει τους Ιταλούς στρατιώτες που παρέμεναν εκεί, παρέχοντας τις υγειονομικές υπηρεσίες του. Ο Ferruccio Miraglia έμεινε για τέσσερις μήνες στο νησί μας. Πέρα από τις υποχρεώσεις του στους στρατιώτες προσέφερε τις υπηρεσίες του και στους κατοίκους των Αντικυθήρων στο χρονικό αυτό διάστημα. 52 χρόνια μετά ο Ferruccio Miraglia επέστρεψε στα Αντικύθηρα για να ανταμώσει με τους κατοίκους του νησιού και να περπατήσει στα ίδια μονοπάτια που τόσα χρόνια νοσταλγούσε... Η αγάπη του για το νησί μας, η προσφορά του στους κατοίκους παρά τις συνθήκες και τις συγκυρίες της εποχής καθώς επίσης η ανθρώπινη πλευρά των πραγμάτων σε αυτές τις δύσκολες στιγμές για την ανθρωπότητα, όπως περιγράφει ο ίδιος στο διήγημά που απέστειλε στην Κοινότητα μας, μας συγκίνησαν. Ο Ferruccio Miraglia και η μικρή του ιστορία αποπνέουν ανθρωπιά και μεγαλοψυχία.

Η ιδέα του όλου εγχειρήματος, που θέλουμε να διαμηνύσουμε εγώ και οι κάτοικοι των Αντικυθήρων του νησιού, είναι η ίδια η ανθρώπινη φύση και συμπεριφορά που αντιστέκεται στα προστάγματα εκείνης της δύσκολης εποχής και επιπροσθέτως η αίσθηση ότι σε ένα απομακρυσμένο και απομονωμένο τόπο, οι συσχετισμοί και οι ιδιότητες των προσώπων χάνουν το αρχικό νόημα και προσαρμόζονται στις συνθήκες της μικρής αυτής κοινωνίας. Ευχές για μία δημιουργική χρονιά, υγεία, ευημερία, αλληλεγγύη.
για την κοινότητα των Αντικυθήρων

Ο πρόεδρος

Διονύσης Προγουλάκης

Ανάμνηση ιταλικό

A Cerigotto (Antikythira) arrivai all'alba di una delle prime mattine di maggio del 1943 dopo un'intera notte di traversata a bordo di un "caicchio" che mi aveva trasportato da Cerigo (Kythera) la grande isola madre il cui nome è legato alla tradizione mitologica della nascita di Venere. Ero infreddolito, pallido e stravolto per aver viaggiato tutta la notte il cielo aperto con un mare arrabbiato e il brontolio scoppiettante del motorino che a fatica spingeva il caicchio a tagliare la cresta delle onde. Ho sempre maledettamente sofferto di mal di mare e già durante la prima traversata sempre notturna da Ghition a Cerigo ne avevo fatto un'esperienza traumatizzante. Infatti, appena fuori dal porto, in perfetta sincronia con il "ballo" della nave il mio stomaco aveva cominciato a restituire il ricevuto e, nel vano tentativo di cercare nella mente qualche riferimento esperienziale capace di alleviare lo stato di prostrazione, dopo aver vomitato "l'anima" mi adagaii supino sul ponte.

Il marinaio di sentinella che mi passava accanto ogni volta che il tracciato di controllo di Sua spettanza ve lo obbligava, ebbe pietà di me, e sul mio corpo, povero straccio Umano sbattuto per terra, distese un grande telo impermeabile che servi a proteggermi dagli spruzzi di acqua che mi piovevano addosso a intermittenza ritmica, ogni volta che i marosi si infrangevano sul fianco della nave che pure aveva una stazza ragguardevole. Per la prima volta stavo sperimentando su me stesso la veridicità di un sintomo tipico del mal di mare: l'indifferenza alla morte, anzi una specie di "menefreghismo" misto quasi al desiderio che l'evento Supremo si verificasse.

Tuttavia, in tale scenario da tregenda tra il sibillare del vento e il fragore del mare non mancavano le note buffe di soldati, in preda anche loro ai conati di vomito, che si rivolgevano a me unico medico sul posto, per chiedere soccorso.

Ma quale aiuto avrei potuto dare a loro se non l'incoraggiamento a sdraiarsi supini come me all'aperto, e pensare magari al peggio che sarebbe potuto accadere se fossimo stati avvistati da qualche sottomarino nemico?

Si sa che una volta sbarcati passa ogni malore e ci si riconcilia con le gioie della vita. Così fu per me al primo sbarco, a Cerigo dove per altro riassaporai nel vitto gusti dimenticati: pane bianco, carne squisita di agnello e verdura fresca; sgradevole, invece, l'impatto con il vino resinato (krasi) e ancor più con l'acqua carica di cloro.

Il secondo sbarco, quando scesi barcollante sull'isola di Cerigotto, fu caratterizzato da un

senso di nausea persistente che si protrasse per altri due giorni, non facendomi apprezzare tout-court la genuina bellezza del luogo che il destino mi aveva assegnato come distretto di lavoro, nella mia qualità di ufficiale medico dell'esercito italiano di occupazione.

All'epoca, in Italia, eravamo tutti persuasi che la nostra sciagurata esperienza bellica a fianco della Germania stava per concludersi e, infatti, almeno per noi gli eventi precipitarono in fretta, e 18 settembre dello stesso anno il generale Badoglio per il governo Italiano firmò la resa senza condizione al comando degli Alleati.

Quando ripenso ora distanza di 50 anni, ai 4 mesi trascorsi a Cerigotto (primi di maggio - fine settembre 1943, ringrazio iddio per la protezione a me concessa nell'esaudire, senza che me ne rendessi conto, i miei reconditi desideri. Ho sempre accettato 'sportivamente' gli eventi della vita senza mai forzarli e debbo confessare che mi è andata bene.

Quando fui richiamato in servizio e spedito in terra d'oltre mare, la Grecia, anziché preoccuparmi del peggio che poteva succedermi, mi sorrideva l'idea di conoscere altri luoghi e avvicinare altre persone. Nei pochi giorni che rimasi ad Atene passavo con gli occhi spalancati dalle meraviglie del Partenone alle inusitate stimolazioni delle papille gustative di fronte al pane bianco, alle olive giganti e alle sardine sottolio, di cui a Milano si era persa memoria.

Fui assegnato al comando militare di Kalamata nel Sud del Peloponneso, ahimè, in piena zona malarica con il pericolo di andare a finire a Messene, la vicina pianura dove la terzana maligna mieteva la vita di tanti soldati e invece, una volta laggiù, destinazione Cerigotto, mai sentita nominare prima, una piccola isola nel bel mezzo del Mediterraneo, a metà distanza tra Peloponneso e Creta. Là usavano mandare gli ufficiali "freschi" 'appena arrivati dall'Italia per sollevare gli altri dal disagio dell'isolamento. Infatti, mi dissero subito che la posta arrivava con cadenza quasi mensile, ma in compenso mi assicurarono che non c'era malaria.

Ecco un altro segno del destino; non solo assenza di anofele per la orografia dell'isola (un ammasso di rocce in parte a strapiombo sul mare, clima secco e mancanza di pianure e qualsivoglia superfici paludose), ma, meraviglia delle meraviglie, a pochi metri dal punto di approdo situato nell'ombelico di un'ampia insenatura naturale, indovinate cosa vi trovai? un potente getto di acqua dolce freschissima sgorgante dalla viva roccia, che i soldati italiani avevano incanalata in un tubo metallico di diametro di 10 cm. Peccato che quel prezioso elemento fosse destinato a disperdersi perennemente nel mare.

Altre caratteristiche ambientali che ora ricordo con rimpianto erano; mancanza di luce elettrica e di automezzi di alcun tipo, al posto delle strade, sentieri, ciuffi di case basse con pavimenti sterrati; abitanti ormai meno di un centinaio, con molti asini. Il presidio militare italiano era composto di 100 soldati di fanteria e artiglieria comandati da due ufficiali, un tenente e un sottotenente di carriera, io il terzo ufficiale con il grado di sottotenente medico. Inoltre due stazioni radio di avvistamento; Una all'estremità meridionale dell'isola, della Marina italiana con sottufficiale e 4 subalterni, e l'altra dislocata sulla collina più alta dove vivevano attendati 3 militari tedeschi. Allora io mi disimpegnavo abbastanza bene con la lingua parlata tedesca e così riuscii a stabilire un rapporto di cordiale convivenza tra noi e loro, tanto che, dopo il mio arrivo, essi all'imbrunire, quando veniva distribuito il nostro rancio caldo, si calavano giù per gustare ciò che noi offrivamo con generosità. Va tenuto presente che loro si nutrivano esclusivamente di gallette e scatolame, mentre noi disponevamo anche di vino oltre che di tanto pesce fresco.

La mia attività in questo angolo di paradiso terrestre? I militari, grazie al cielo, godevano tutti di ottima salute, e io fui lieto di rendermi gratuitamente disponibile per i bisogni della popolazione.

Ogni mattina, in shorts e robuste scarpe chiodate, iniziavo il mio di visite in tutte le abitazioni dove venivo chiamato. Ciò mi permise di conoscere presto l'intera superficie dell'isola (km 8 in lunghezza e 3 circa in larghezza), e di godere di tutto ciò che la natura selvatica offriva ai miei sensi, colori vivi e sfumati, cinguettii di uccelli e voce di mare, odori forti della macchia e delle erbe mediterranee che mi richiamavano gli stessi odori della Puglia, mia terra di origine. Indimenticabile il rapporto relazionale con tutta la gente: venivo accolto in case sempre linde e rimanevo affascinato dal comportamento e dalle espressioni raffinate dei miei interlocutori, quasi sempre donne, che dimostravano, con i loro gesti, almeno così ritenevo, la mobile discendenza dall'antica civiltà ellenistica.

Immancabilmente ogni volta mi veniva offerto un bicchierino di "ouzo" la grappa nazionale all'anice, e fettine di piccoli cocomeri a superficie pelosa che al paese mio vengono chiamati in versione dialettale "carsid". Quando facevo ritorno al mio alloggio: una stanza imbiancata a calce con un lettino sormontato per andare al mare, dove si ritornava dopo la siesta pomeridiana.

Non ho più avuto la fortuna di godere una vacanza balneare (4 mesi) così lunga; Li imparai a tuffarmi anche da una certa altezza, impegnandomi in allenamento di nuoto a resistenza

prolungata nel timore, chissà mai, di naufragio bellico nel viaggio di ritorno sulla terra ferma.

Sul piano professionale della mia specialità mi capitò di essere chiamato di no ad assistere una partoriente che non riusciva a liberarsi. Una scena che meritava almeno di essere fotografata: la donna con espressione dolorante seduta su una cassa da imballaggio e sorretta ai due lati da due donne che rappresentavano l'estremo prossimale di una duplice fila sempre di donne anziane (almeno 5 o 6 per parte) disposte a semicerchio tutte sedute con le mani sul grembo e l'espressione di severa partecipazione emotiva. Ai piedi della madre "dolorosa" accovacciata sulla muda terra quella che esercitava le mansioni di "mammana", con le mani che ravanavano nella vagina della partoriente, al buio, completamente coperta da ampia gonna sino alle caviglie. Ciò che più mi colpì fu uno straccio intriso di sangue posato per terra che serviva da asciugamani alla facente funzioni di levatrice. Io, con l'autorità che mi derivava dall'investitura professionale, chiesi di far sgombrare l'ambiente dalle persone che non servivano, quando passai ad ascoltare il battito cardiaco del feto annunciai con rammarico che non era più vivo. Con l'esplorazione mi resi conto che la testa fetale era bene impegnata e che la dilatazione della bocca uterina era quasi completa anche se ottenuta con imprudenti manovre. Se avessi avuto a disposizione il forcipe avrei risolto il caso in breve tempo; in compenso feci desistere la mammana da ulteriori improduttive manipolazioni e rassicurai che lasciando in pace la donna, con la ripresa del travaglio spontaneo il parto sarebbe avvenuto senza pericolo per la madre. E così fu; all'alba me ne tornai a casa meditando sulla singolare esperienza vissuta.

Qualche giorno dopo ricevetti l'omaggio di un agnello.

Altra esperienza nuova fu la partecipazione al rito funebre di un vecchietto morto per blocco renale: la salma veniva trasportata alla sepoltura senza cassa, adagiata su una lettiga preceduta dal Pope salmodiante.

Questo straordinario periodo della mia vita giovanile (avevo allora 30 anni) trascorso in assoluta serenità agreste e balneare, subì l'inevitabile battuta d'arresto la mattina dell'8 settembre, quando ci pervenne la notizia della nostra capitolazione militare. Indescrivibile emozione di giubilo in tutti, unitamente alla confusione e al senso di smarrimento per trovarsi improvvisamente isolati in balia del "nulla" per l'interruzione di tutte le vie di comunicazione con il continente.

Non si ricevevano più ordini e neppure notizie, sembrava anzi di vivere una condizione di quiete che a me non dispiaceva se non fosse stato per il senso di abbandono, come trovarsi

dimenticati nel limbo, che ogni tanto mi turbava la mente. Dopo una settimana trascorsa in tale silenzio di voci, suggerii al tenente, che aveva la responsabilità del comando di tutta la guarnigione, di razionare i viveri in vista di un probabile protrarsi di questo isolamento. Oltre tutto, dall'annuncio del nostro armistizio i 3 tedeschi non erano più scesi a valle in cerca di cibo; almeno da loro avremmo avuto notizie più dettagliate.

Alla sera dopo la cena in gavetta, io mi univo agli altri due ufficiali per non andare a letto come le galline, e anche per partecipare più da vicino ai problemi di vita militare per me completamente nuovi. Confesso che le poche volte che ho dovuto convivere in ambienti militari (nel 1941 un mese di addestramento all'ospedale militare di Milano e nel 1942 tre mesi in una località della Liguria dove erano finiti i resti di una divisione che era stata decimata in Albania) non mi sono trovato a mio agio per mentalità diversa: la mia in un certo senso laica più libera, la loro rigida e spesso priva di logica e di buon senso.

Ecco un esempio clamoroso di tale diversità di pensiero: durante una di quelle riunioni serotine alla luce di un lume a petrolio, il tenente (32 anni bruno capelli crespi e pipa sempre in bocca), rivolto al suo collega di grado inferiore e assai più giovane (22 anni) espresse la sua preoccupazione per aver notato nella truppa non soltanto sintomi di nervosismo e smarrimento, ma anche episodi di malcontento e, in alcuni casi di insubordinazione nei suoi confronti. L'altro, il giovane sottotenente in piena concordanza non faceva che annuire. Così alcune sere dopo, con idee più chiare circa i due sottufficiali (soprattutto uno grassoccio di Busto Arsizio) identificati come comunisti sabotatori, mentre si scambiavano opinioni sui provvedimenti disciplinari da adottare, il signor tenente, conscio del suo potere supremo, dichiarò la sua propensione a istruire in loco un vero processo contro i due indiziati e ... farli fucilare "per alto tradimento". A questo punto la mia risposta tagliente: "bravo ... si tratta di vedere se il tuo plotone di esecuzione ti obbedirà!" c, al limite, in quale parte avrebbero puntato i loro fucili.

In tale clima di persecuzione paranoidea che in breve tempo stava montando a valori più alti, ben presto prese consistenza la probabilità di un'altra congiura ben più grave della prima. Mi accorsi che stavano progettando di far fuori i 3 tedeschi e, questa volta, anche i "due" ci sarebbero stati perché il giovanissimo tenentino in poche parole espone il piano di attacco: "scaliamo la collina con dispiegamento circolare e una volta in cima si fa presto a colpirli" ... "come distruggere un nido di aquile", aggiunsi io; e di seguito ... "un bel coraggio 100 contro 3... con i quali, per altro, fino a pochi giorni prima avevamo consumato il rancio insieme. Comunque, è chiaro che se portate a compimento un'azione del genere anziché osannati di

eroismo, sarete tacciati di infamia".

Nello stesso momento mi balenò l'idea di proporre un piano, con il quale, a mio parere, avremmo rapidamente sbrogliato l'intricato groviglio di sospetti e di pericolose tensioni nel quale sembravamo esserci cacciati. Invitai alla calma e a maggior riflessione i miei interlocutori, e facendo leva sul sentimento dell'onore che deve caratterizzare la condotta di un buon militare, aggiunsi: "domattina io e te (rivolto al tenentino) andiamo su., al nido dei tedeschi, ai quali io dirò ciò che realmente si sta verificando nelle file dei nostri soldati, relativo agli atteggiamenti di rivolta contro di noi, e che pertanto potrebbe venire a mancare il nostro supporto di garanzia nei loro confronti. Da ciò l'urgenza di avvertire i loro comandi prima che sia troppo tardi".

Per fortuna le cose andarono come le avevo pensate, perché il giorno dopo la nostra ambasciata, all'alba fummo svegliati dal crepitio delle mitragliatrici. Nel porticciolo era ormeggiata una imbarcazione della marina tedesca; da questa e da altri punti strategici partivano le raffiche che ci destarono non soltanto dal sonno, l'ultimo in quell'isola, ma anche dalla bonaccia ipnotica che era subentrata all'8 di settembre e che paradossalmente aveva dato il via nella mente dei militari italiani a fantasie oniriche di puerile e stupido revanscismo alla Don Chisciotte.

Come unico capace di interloquire nella loro lingua, fui chiamato a rapporto dall'ufficiale comandante tedesco il quale voleva che gli segnalassi i nomi dei nostri indiziati sobillatori ed io risposi che non si trattava di persone identificate, ma di "voci" che circolavano tra i soldati.

Al momento di mettersi a tavola con il pranzo di mezzogiorno consumato in cameratesca allegria, spuntò fuori come un jolly dal mazzo di carte, un capitano dell'esercito italiano collaborazionista. Aveva compito di convertirei tutti alla causa del comune alleato germanico, e nel raduno generale che avvenne nel pomeriggio sullo spiazzo adiacente il nostro acquartieramento, egli fece sfoggio di tutta la sua infiammata retorica (aveva persino la bava alla bocca) per trascinarci con lui al rinnovato grido di riscossa "allons enfants de la Patrie!" Tutte parole sprecate perché nessuno ne rimase commosso e all'imbarco che ebbe luogo al calar della sera, fummo disarmati.

Tutti quanti saremmo stati inviati in campi di concentramento.

Lo intanto approfittando della confusione che si era venuta a creare dopo l'arrivo della nave tedesca, avevo fatto sparire l'intera dotazione di medicinali e altro materiale

sanitario, consegnandolo al sindaco dell'isola; un amico che mi aveva portato tante volte a pescare nella sua barca; indossava sempre e soltanto una pesante maglia di lana grezza, spesso un dito, confezionata il mano.

Il mio commiato da quella terra alla quale mi ero affezionato fu struggente; un nutrito nugolo di persone, più donne, vennero a salutarci prima di salire a bordo; strinsi molte mani, ritraendo in fretta le mie da chi voleva baciarle, alcune donne piangevano e anche i miei occhi si inumidirono in una grottesca maschera facciale dominata da un sorriso chissà quanto artefatto e ridicolo.

La scena struggente di addio che mi strappò dalla gente di Cerigotto, bloccò i miei pensieri con tale intensità che non m'avvidi quando la nave si staccò dagli ormeggi; l'aria era ferma e il mare pure, sul calar delle tenebre notturne mi accorsi di essere rimasto solo in coperta in mezzo ai pochi addetti del comando militare tedesco perché tutti gli altri erano stati inghiottiti nel capace ventre del mezzo nautico costruito o adattato al trasporto di carri armati.

Immerso nella solitudine di quella notte (circa il 30 di settembre del 1943) riflettevo sui motivi a monte dei "privilegi" di cui mi sembrava di fruire: quella specie di riguardo particolare da parte del comandante tedesco per il fatto che sapevo esprimermi nella sua lingua, e di ciò il pensiero di riconoscenza alla memoria di mio padre che nel 1934, alla fine del primo anno di università a Bologna, mi aveva spedito per un periodo di 4 mesi sul lago di Costanza in Germania, e al ritorno quando venne a rilevarmi a Milano, gli avevo manifestato tutta la mia gioia per la nuova esperienza vissuta che consideravo di pari importanza agli studi per la laurea in medicina alla quale "lui" aveva fortemente desiderato avviarmi.

Di certo e senza volerlo stavo vivendo un momento "felice" di navigazione sulle acque del Mediterraneo straordinariamente ferme da giustificare il confronto con una infinita macchia d'olio; una fortuna insperata dopo le tormentate esperienze descritte prima. Soltanto una volta nel pieno della notte avevo notato un certo movimento di allarme intorno alle due postazioni di artiglieria leggera, e io prontamente avevo pensato come sopravvivere nel caso di caduta in mare: fare il morto da vivo per ... salvare l'altro. Ancora avanti per qualche ora con lo sguardo incantato allo scenario in pieno sole del porto del Pireo e la superficie luccicante del mare sul quale lo scafo del traghetto sembrava scivolare dolcemente fino all'approdo verso le ore 8.

Tutto il nostro gruppo fu sistemato in un vasto campo di raccolta insieme con altri soldati; a

me fu concesso un lasciapassare con l'invito a mettere in evidenza il bracciale con il fregio della croce rossa, e un "buono alloggio" in un albergo al quale rinunciai dopo la prima notte perché assalito dalle schifosissime cimici. Anche per il caldo afoso si dormiva meglio per terra, fuori della baracca, sul telo da tenda militare in dotazione. Aldilà della rete di recinzione del campo, folla di civili greci che offrivano ai soldati bevande e frutta con l'invito gestuale a uscir fuori per godere della loro cordiale compagnia. A proposito di cordialità nelle relazioni tra popolazione greca e soldati italiani, a prescindere dalla mia personale testimonianza di cui ho parlato, va detto che già durante le fasi attive della guerra, anzi nonostante la contrapposizione conflittuale, tale sentimento di cordialità interpersonale nel privato era diventato talmente palese da stimolare l'umorismo di Churchill che definì il corpo di spedizione italiano in Grecia come "armata Sagapò", cioè l'armata dell' amore.

Tant'è che almeno tra popoli di antiche luminose civiltà come quelle ellenica e romana, non è facile imbrigliare le correnti archetipiche degli affetti, tra i quali, ovviamente, ne esistono di meno nobili, come la furbizia. Anche io, fuori dal campo di pseudoprigionia, venivo osservato con espressioni di simpatia: saluti, sorrisi, provocazioni finalizzate ad U attaccar bottone" I e c'erano di mezzo sempre ragazze con quei loro "mavra matia" che ti bloccavano le pupille. So che per diverse volte, curiosando per le vie brulicanti del Pireo, ero riuscito a non dar retta alle tentazioni di stare alloro gioco, ma poi dopo un paio di giorni di quella sosta sfaccendata in attesa che i tedeschi organizzassero il lungo convoglio per riportarci in Italia, così dicevano loro, spinto dal mio desiderio, per modo di dire, inconfessato di vivere un'avventura sentimentale che a me sembrava pur lecita, finii con accettare l'invito di due belle ragazze a seguirle in una abitazione dove, tra bei sorrisi e offerte propiziatricie di cibo, mi fu chiaramente esposto il loro progetto di rispedirmi a casa dopo una fase U magica" per metamorfosarmi la superficie corporea. In breve, avrei dovuto cambiar pelle, svestire la divisa e indossare gli abiti civili che loro mi avrebbero fornito, vivere "con loro" da greco camuffato (meno male che già cominciavo a esprimermi nella loro lingua) in attesa del rimpatrio grazie all'efficienza di una organizzazione segreta inglese che prevedeva l'imbarco notturno in un sottomarino che mi avrebbe traslocato in Egitto e di là con un secondo raid non meglio specificato, nell'agognata patria ..

Di fronte a tale magnanimità di proposta tra sorrisi e ammiccamenti, sia pure in velati termini ultimativi, per un attimo mi sembrò di formulare pensieri sconnessi: Ovidio Nasone (nato a Sulmona nel 43 a.c.) grande poeta latino famoso anche per le Metamorfosi dei miti greci, un detto latino che stigmatizza il carattere del popolo greco tineo: Danaos et dona ferentes, che

vuoi dire: non fidarti dei greci specie quando ti portano doni, il tutto sotto quei martellanti sguardi di tanti occhi neri. Risposi che, in qualità di medico, iatros, non potevo esimermi dal seguire i soldati; e non era vero, mentre era stata saggia la mia decisione di non fidarmi perché, se avessi abboccato, venni a sapere dopo, mi avrebbero ... "lasciato" andare in montagna con i gruppi di partigiani per fare il cecchino contro i tedeschi. Altro che "sogno di mezzanotte d'estate" insieme con una bella despinis greca.

Certo che ripensandoci adesso che rivivo il vissuto, ho motivo di rallegrarmi con me stesso di come son riuscito, direi sempre, a cavarmela nei momenti difficili, e chissà se allora davanti al bivio fui salvato da una reminiscenza di cultura classica piuttosto che dalla ritrosia ad affrontare l'ignoto.

La parentesi della semilibertà in terra greca era destinata a chiudersi, e infatti dopo un paio di giorni, quando il numero dei militari italiani ammassati raggiunse il quorum prestabilito, arrivò l'ordine della partenza: un convoglio lunghissimo di carri, alcuni anche scoperti, per gli ufficiali vetture vecchie di prima classe, con me un soldato con tanto di croce rossa al braccio che mi aiutò a difendermi .... dalle cimici e dal caldo afoso insopportabile. Le cimici mossero alla carica a decine in piena luce solare, si era nelle prime ore pomeridiane, ma divennero il bersaglio ludico di chi le inseguiva con la fiammella dell' accendino. Progettai subito di non dormire seduto con gli altri, ma di accucciarmi nei corridoi tanto che l'attendente (così si chiamavano i soldati al nostro servizio) delimitò subito un'area con un tela di tenda mettendocisi a guardia. Comunque l'esperienza della prima notte fu oltremodo disastrosa non per le cimici ma per la ristrettezza dello spazio e soprattutto per l'afa; da quando avevo messo piede nell' isola il cielo era rimasto sempre azzurro, sentivo la nostalgia di nuvole e chissà per quanto tempo ancora le avrei desiderate data la lentezza di marcia del convoglio. Insieme con il mio boy decidemmo con un lampo di genio di allestire la cuccia sul tetto del vagone, che bello, avremmo parlato con le stelle finalmente; per fortuna che le due locomotive di testa erano lontane da noi abbastanza da non essere lambiti dagli sbuffi di fumo nero, all' entrata nelle gallerie si avvertiva una strana sensazione come di contrazione epidermica generalizzata, forse per i peli che si drizzavano. Naturalmente quando la tradotta aveva raggiunto i territori dell'Europa centrale, l'aria si era fatta più fresca, finalmente gradevole e il paesaggio ondulato e ben coltivato, si era all' ottavo giorno circa del viaggio e si capiva benissimo che ci stavamo allontanando dall'Italia tanto che anche il mio interlocutore aveva cambiato registro nelle risposte: non sapeva esattamente, sorrideva, forse io avevo capito male prima.

Il segnale che la corsa del treno stava per terminare mi fu dato con l'anticipo di una notte: a "Meppen" una località non lontana dalla frontiera olandese, la tarda mattina del 12 ottobre di quell'anno 1943, esattamente dopo 12 giorni dalla partenza. Ma il campo era distante una

trentina di Km, e mentre soldati, graduati e ufficiali venivano intruppati per la "marcia lunga", io fui tenuto in disparte nell' attesa di salire su un mezzo di trasporto, ciò che avvenne dopo un paio d'ore. Confesso che in quel momento provai un certo disappunto della mia discriminazione, avrei camminato volentieri anche con il carico di uno zaino pesante, ma tant'è mi adattai con un verso di Dante: "vuolsi così colà dove si puote!".

Sbarcato al campo di Versen e ubbidendo ai comandi di un capitano della Wehrmacht che venivano trasmessi in italiano da un nostro sergente, mi schierai con il gruppo degli ufficiali, un centinaio. Finito così quella specie di credito privilegiato di cui avevo goduto, mi disponevo con molta serenità ad affrontare la nuova vita di prigioniero che iniziava in quel preciso momento, un pomeriggio di circa metà ottobre 1943. Il piazzale del campo si era riempito dei nuovi arrivati: i soldati in file multiple schierati a formare i tre lati di un quadrilatero, gli ufficiali a parte e, quando arrivò il nostro turno, il capitano che aveva un viso quadrato da ... cane bulldog, fece chiedere dall'italiano se per caso anche qualcuno di noi era in grado di svolgere il ruolo di dolmetscher per quello che lui si apprestava a dire.

Credo che il sergente non fece in tempo a terminare la domanda che io, per paura di essere fregato da altro più svelto di me, alzai il braccio destro sventolandolo per mettermi bene in evidenza, così che in pochi istanti mi trovai al suo posto al fianco del capitano. Ripensandoci ora a tanti anni di distanza, mi viene in mente il Benigni nel suo film "La vita è bella", il quale senza conoscere un'acca della lingua, si propone come interprete degli ordini scoppiettanti impartiti dal sergente tedesco ai disgraziati italiani deportati e destinati al forno crematorio, tra i quali anche suo figlio bambino. Benigni con la sua faccia "di tolla" che gli valse l'Oscar e la stessa cadenza vocale del sergente, traduce il discorso illustrando il suo programma di frottole gioiose che sta facendo vivere al bambino. Bene, io in quel momento avevo fatto qualcosa di simile, perché delle frasi che il capitano pronunciava fluentemente, afferravo soltanto e per fortuna, il significato di alcune parole chiave, sulle quali però imbastivo un discorso più lungo dell'originale in tedesco, al punto che più mi divertivo nella danza verbosa e più mi sentivo gratificato dallo sguardo compiaciuto del "mio" capitano, il quale alla fine, anziché in baracca comune con tutti gli altri, mi fece assegnare all'infermeria (Revier) gestita interamente da italiani in qualità di "medico-Dolmetscher", cioè di interprete. In tal modo, con la stessa "faccia di tolla" del Benigni, iniziai a vivere la nuova avventura di prigioniero "privilegiato".

ANAPTYHΘHKE APÓ IPPOLYTOS.COM

Ανάμνηση ελληνικό

Έφθασα στο Τσιριγότο (τα Αντικύθηρα) μίαν αυγή, τις πρώτες ημέρες του Μαΐου 1943, μετά από ολονύκτιο ταξίδι με ένα καϊκι από τα Κύθηρα, το μεγάλο νησί μητέρα, που τ' όνομά του φέρνει στο νου το μύθο και την παράδοση της γέννησης της Αφροδίτης. Ήμουν παγωμένος, ωχρός και αναστατωμένος, μετά από τη νυκτερινή ταλαιπωρία στο κατάστρωμα του μικρού ψαράδικου, έρμαιου της φουρτουνιασμένης θάλασσας, μ' εκείνο το επίμονο συνεχές γκρίνιασμα της μηχανής που αγκομαχώντας προσπαθούσε να σπρώξει το σκάφος στον αγώνα του κατά των κυμάτων. Η ναυτία πάντα με τυράννησε, η καταραμένη, μία πρώτη δε βασανιστική εμπειρία την είχα λάβει κατά την πρώτη διαδρομή και πάντα τη νύχτα από το Γύθειο στα Κύθηρα.

Αφού έβγαλα τη ψυχή μου με τον εμετό, ξάπλωσα ανάσκελα, εξαντλημένος, στο κατάστρωμα. Ο ναύτης φρουρός που με παρακολουθούσε περνώντας δίπλα μου, στο πήγαινε – έλα του με λυπήθηκε και με σκέπασε, απλώνοντας έναν μεγάλο αδιάβροχο μουσαμά, πάνω από το σώμα μου, πάνω από το φτωχό ανθρώπινο κατάκοιτο, κουρέλι, που με προστάτευε από το θαλασσινό νερό που με κατάβρεχε επίμονα κάθε φορά που τα ορμητικά κύματα έσπαζαν στις κουπαστές. Για πρώτη φορά διαπίστωνα εγώ ο ίδιος την αλήθεια για ένα σύμπτωμα που χαρακτηρίζει τη ναυτία, την αδιαφορία για το θάνατο, ένα είδος απόστασης, μαζί με μία ενδόμυχη επιθυμία της ύστατης αυτής στιγμής.

Μέσα σ' αυτό το σενάριο τραγωδίας, ανάμεσα στους συριγμούς του ανέμου και τους κρότους της θάλασσας, δεν έλειψαν όμως και τα κωμικά στιγμιότυπα στρατιωτών οι οποίοι, θύματα και αυτοί της τυραννίας του εμετού, κατέφευγαν σε εμένα τον μόνο γιατρό στο σκάφος, ζητώντας βοήθεια.

Ποια βοήθεια όμως ήταν δυνατό να δώσω στα παιδιά αυτά εκτός από τη συμβουλή να ξαπλώσουν όπως εγώ ανάσκελα και να σκεφτούν τι το χειρότερο θα μπορούσε να μας συμβεί εάν ένα εχθρικό υποβρύχιο μας εντόπιζε;

Είναι γνωστό ότι μετά την αποβίβαση, όταν φτάσει κανείς στο λιμάνι προορισμού τα πάντα ξεχνιούνται, ξαναβρίσκει κανείς τον εαυτό του, τη χαρά της ζωής. Έτσι και για μένα στα Κύθηρα την πρώτη φορά, όπου μεταξύ των άλλων ξαναβρήκα στο φαγητό λησμονημένες γεύσεις, τη γεύση του λευκού ψωμιού, του νόστιμου αρνίσιου κρέατος, των νωπών λαχανικών. Δυσάρεστη όμως ήταν η επαφή με τη ρετσίνα και με το χλώριο του νερού. Η δεύτερη αποβίβασή μου, όταν τρικλίζοντας άπτησα το έδαφος στο Τσιριγότο, μου έμεινε στη μνήμη για την επίμονη συνεχή ναυτία που με τυράννησε επί δύο ημέρες και δεν με άφησε να θαυμάσω την ατόφια ομορφιά του τόπου που έμελλε να γίνει πεδίο δράσης μου αφού είχα την ιδιότητα του στρατιωτικού γιατρού των ιταλικών ενόπλων δυνάμεων.

Την εποχή εκείνη, όλοι μας στην Ιταλία είχαμε πια συνειδητοποιήσει ότι η άθλια καταστροφική εμπειρία μας στο πλευρό της Γερμανίας τέλειωνε. Πράγματι, τουλάχιστο για μας, τα γεγονότα ακολούθησαν σπασμωδικά το ένα το άλλο σε μία ταχύτατη αλληλουχία. Στις 18 Σεπτεμβρίου τον ίδιο χρόνο ο Στρατάρχης Μπαντόλτζιο υπέγραψε την άνευ όρων παράδοση της Ιταλίας.

Σήμερα, ύστερα από πενήντα χρόνια, όταν η σκέψη μου τρέφεται και πάλι στους τέσσερις εκείνους μήνες της ζωής μου στο Τσιριγότο (πρώτες ημέρες του Μαΐου – 20 Σεπτεμβρίου 1943), ευχαριστώ πάντα το Θεό για την αποστασία του και γιατί, χωρίς καν να το νιώσω εκπλήρωσε τις ενδόμυχες προσδοκίες μου.

Όταν με κάλεσαν στο στρατό και με έστειλαν στη Χώρα πέραν από το Πέλαγος, την Ελλάδα, αντί να ανησυχώ για το τί το δυσάρεστο θα μπορούσε να μου συμβεί, με ευχαριστούσε η ιδέα ότι θα γνώριζα νέους τόπους και θα πλησίαζα νέους ανθρώπους. Τις λίγες ημέρες που έμεινα στην Αθήνα, έμενα έκθαμβος με ολάνοικτα μάτια εμπρός από τα θαύματα του Παρθενώνα, και μου κέντριζαν την όρεξη, το λευκό ψωμί, οι γίγαντες, οι ελιές, οι αλμυρές σαρδέλες, που στο Μιλάνο είχαν γίνει πια αμυδρή ανάμνηση.

Με προόριζαν στη στρατιωτική διοίκηση της Καλαμάτας στη Νότια Πελοπόννησο, δυστυχώς, σε μία περιοχή ελonoσίας και με κίνδυνο να καταλήξω στη Μεσσηνία, τη γειτονική πεδιάδα εκεί που ο τριταίος πυρετός θέριζε τη ζωή πολλών στρατιωτών. Αντιθέτως όταν έφθασα εκεί με έστειλαν στο Τσιριγότο, που για πρώτη φορά άκουσα ένα μικρό νησάκι καταμεσής της Μεσογείου σε μισό δρόμο από τη Πελοπόννησο στην Κρήτη. Συνήθιζαν να στέλνουν εκεί τους «φρέσκους» αξιωματικούς που μόλις έφθαναν από την Ιταλία για να απαλλάξουν τους άλλους από τη πλήξη της απομόνωσης. Έσπευσαν πράγματι να με πληροφορήσουν ότι το ταχυδρομείο έφθανε μία φορά το μήνα, εις αντάλλαγμα όμως με διαβεβαίωσαν ότι δεν υπήρχε εκεί ελonoσία.

Αυτό ήταν ένα άλλο σημάδι της μοίρας, όχι μόνον η απουσία κουνουπιών λόγω της ειδικής χωρογραφίας του νησιού (ένας σωρός βράχων που εν μέρει κατέληγαν απότομοι στη θάλασσα, ξηρό κλίμα, παντελής απουσία πεδιάδων και ελών), αλλά, θαύμα θαυμάτων, λίγα μόλις μέτρα από το σημείο της αποβίβασης στον ομφαλό ενός φυσικού κόλπου, μαντεύτε τι βρήκα! Μία άφθονη πηγή γλυκού νερού που ανάβλυζε δροσερή από τα σπλάχνα του βράχου και που οι ιταλοί στρατιώτες είχαν διοχετεύσει σε ένα μεταλλικό σωλήνα διαμέτρου δέκα εκατοστών. Κρίμα που το πολύτιμο αυτό στοιχείο εχάνετο συνεχώς στη θάλασσα.

Άλλα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος που θυμάμαι σήμερα με νοσταλγία ήταν η έλλειψη ηλεκτρικού ρεύματος και κάθε είδους μηχανοκίνητου οχήματος, αντί δρόμων μονοπάτια, συστάδες χαμηλών σπιτιών με χωματένια δάπεδα, κάτοικοι λίγο πάνω από τους εκατό, πολλά γαϊδούρια. Το ιταλικό στρατιωτικό απόσπασμα αποτελείτο από εκατό στρατιώτες του πεζικού και του πυροβολικού, με επικεφαλής δύο αξιωματικούς, ένα μόνιμο υπολοχαγό και

ένα μόνιμο ανθυπολοχαγό, κι εμένα τρίτο αξιωματικό στρατιωτικό γιατρό με το βαθμό του ανθυπολοχαγού. Υπήρχαν επίσης δύο σταθμοί διαβιβάσεων, ένας στο νοτιότερο μέρος του νησιού οργανωμένος από το ιταλικό ναυτικό και ένας στο ψηλότερο λόφο όπου ζούσαν κατασκηνωμένοι τέσσερεις Γερμανοί στρατιωτικοί. Εγώ τότε τα κατάφερνα αρκετά καλά με τα γερμανικά και κατόρθωσα έτσι να δημιουργήσω μία σχέση εγκάρδιας συμβίωσης, τόσο που μετά τη δική μου άφιξη, κατά το ηλιοβασίλεμα όταν ήταν ώρα της διανομής του ζεστού συσσιτίου μας, οι τέσσερεις γερμανοί κατέβαιναν για να φάνε μαζί μας ότι τους δίναμε με πολύ απλοχεριά. Θα πρέπει να υπογραμμίσω ότι η τροφή τους ήταν αποκλειστικά και μόνον γαλέτες και κονσέρβες κουτιού, ενώ εμείς διαθέταμε ως και κρασί και πολύ φρέσκο ψαρί. Ποια η απασχόλησή μου σ' αυτή τη γωνία του επί της γης παραδείσου; Οι στρατιώτες, Δόξα Τω Θεώ, είχαν σιδερένια υγεία. Έτσι εγώ ήμουν ευτυχής γιατί μπόρεσα να διαθέσω τις υπηρεσίες μου, δωρεάν, για τις ανάγκες του πληθυσμού.

Κάθε πρωί φορώντας σορτς και αρβύλες με καρφιά άρχιζα τις επισκέψεις μου σε όλα τα σπίτια όπου με φώναζαν. Αυτό ήταν ευκαιρία για να γνωρίσω στο μάκρος και στο πλάτος του ολόκληρο το νησί (μήκος χιλιόμετρα 8, πλάτος σχεδόν χιλιόμετρα 3), και να απολαύσω ότι η άγρια φύση του πρόσφερε στις αισθήσεις μου, τα ζωντανά χρώματα, τις ανταύγειες, το κελαϊδισμα των πουλιών, το φλοίσβο της θάλασσας, τις δυνατές μυρωδιές του θαμνοδάσους και των μεσογειακών φυτών, που μου έφερναν όλα στο νου τις ίδιες μυρωδιές της πατρίδας μου της Πούλιας. Αξέχαστη μου έμεινε η επαφή και η σχέση μου με τον κόσμο του νησιού με υποδέχονταν σε πεντακάθαρα πάντα σπίτια και εμένα άφωνος εμπρός από τη συμπεριφορά και τη φινέτσα των συνομιλητών μου, σχεδόν πάντα γυναικών, οι οποίοι με τις χειρονομίες των, τουλάχιστον αυτήν την ιδέα είχα σχηματίσει, μου απεκάλυπταν την καταγωγή από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό.

Κάθε φορά δεν έλειπε το ποτηράκι του ούζου, του ελληνικού εθνικού ποτού με βάση το γλυκάνισο και οι φέτες μικρών καρπουζιών που στο χωριό μου λέγονται «καροζέλλι» στην τοπική διάλεκτο. Όταν γύριζα στο κατάλυμά μου, ένα ασβεστωμένο δωμάτιο με ένα μικρό κρεβάτι πάνω από το οποίο υπήρχε μία τέντα από γάζα, σαν προστασία από τις ανηλεείς επιθέσεις των κουνουπιών, άλλαζα για να πάω στη θάλασσα μετά τον απογευματινό υπνάκο. Ποτέ μετά από τότε δεν είχα την τύχη να ευχαριστηθώ τόσο μακρές θαλασσινές διακοπές (4 μήνες). Εκεί έμαθα να βουτάω από ένα κάποιο ύψος και επιδόθηκα σε μακρές προπονήσεις κολύμβησης αντοχής, με ένα ενδόμυχο φόβο μήπως χρειαστεί κατά ένα τυχόν πολεμικό ναυάγιο κατά το ταξίδι επιστροφής στην ξηρά.

Σε επίπεδο εξάσκησης της επαγγελματικής μου ιδιότητας και της ειδικότητάς μου, μου έτυχε να με φωνάξουν τη νύχτα για να βοηθήσω στον τοκετό μία γυναίκα η οποία δεν κατόρθωνε να ελευθερωθεί. Άξιζε να φωτογραφηθεί η σκηνή που συνάντησα: Η γυναίκα με έκφραση πόνο στο πρόσωπό της, καθισμένη σε μία κασόνα συσκευασίας, δύο άλλες γυναίκες που την

υποβάσταζαν από τις δύο πλευρές, τελευταίες από μία διπλή σειρά πέντε – έξι γυναικών καθισμένων σε ημίκυκλο, τα χέρια σταυρωμένα στις ποδιές, το ύψος που έδειχνε μεγάλη συμμετοχή και συγκίνηση. Στα πόδια της «πονεμένης» μητέρας, σκυμμένη στη γυμνή γη, η γυναίκα που έκανε χρέη μαμής με τα χέρια που ανίχνευαν στο σκοτάδι του κόλπου της ετοιμόγεννης που ήταν τελείως σκεπασμένη με μία πλατύγυρη φούστα μέχρι τους αστραγάλους. Εκείνο που με εντυπωσίασε περισσότερο ήταν ένα αιματοβαμμένο κουρέλι πεσμένο στη γη, που χρησίμευε στην αυτοσχέδια μαμή για να καθαρίζει τα χέρια της. Εγώ με το κύρος που μου έδινε η επαγγελματική μου ιδιότητα ζήτησα να αδειάσει το δωμάτιο από όλα τα πρόσωπα που δεν είχαν καμία δικαιολογία να στέκονται εκεί, και όταν άκουσα τους καρδιακούς παλμούς του παιδιού, τους είπα με λύπη ότι δεν ήταν πια στη ζωή. Με την ανίχνευση διαπίστωσα ότι το κεφάλι του εμβρύου ήταν σε καλή θέση και ότι η διάταση του στομίου της μήτρας, παρόλο που είχε επιτευχθεί με αδέξιες κινήσεις ήταν σχεδόν ολοκληρωμένη. Εάν διέθετα μία λαβίδα θα έλυνα το πρόβλημα σε λίγες στιγμές, κατόρθωσα όμως να πείσω τη μαμή να διακόψει τις άκαρπες προσπάθειές της και τη βεβαίωσα ότι αφήνοντας ήσυχη τη γυναίκα, με την επανάληψη της φυσικής οδύνης, ο τοκετός θα ακολουθούσε χωρίς κίνδυνο για τη μητέρα. Κι έτσι έγινε. Την αυγή γύρισα στο σπίτι μου αναλογιζόμενος τη μοναδική αυτή εμπειρία που έζησα.

Λίγες ημέρες αργότερα μου έστειλαν δώρο ένα αρνάκι. Μια άλλη, νέα για με, εμπειρία ήταν η συμμετοχή μου στην κηδεία ενός γέρου που πέθανε από απόφραξη νεφρών. Ο πεθαμένος οδηγήθηκε στον τάφο χωρίς φέρετρο, πλαγιασμένος απλώς σε φορείο με τον παπά να προηγείται ψάλλοντας.

Αυτή η εξαιρετική περίοδος της νεανικής μου ηλικίας (ήμουν τότε 30 ετών), που πέρασε σε απόλυτη γαλήνη, σε άμεση επαφή με τη φύση και τη θάλασσα, είχε όμως και αυτή το αναπόφευκτο τέλος της το πρωί της 8^{ης} Σεπτεμβρίου όταν η είδηση της συνθηκολόγησης της Ιταλίας έφθασε και σε μας. Απερίγραπτη ήταν η συγκίνηση και η χαρά μας, αλλά συνάμα και η σύγχυση και το συναίσθημα της ταραχής και του αποπροσανατολισμού, αφού απρόοπτα, από τη μία στιγμή στην άλλη, βρεθήκαμε τελείως αποκομμένοι, έρμαιοι του «μηδενός», μετά την ολοκληρωτική διακοπή των συγκοινωνιών με τη στεριά.

Δε λαβαίναμε πια διαταγές ούτε ειδήσεις, φαινομενικά δε ζούσαμε σε μία κατάσταση ηρεμίας που δεν με δυσαρεστούσε και που δεν κατόρθωνε όμως να εξαλείψει το συναίσθημα εκείνο της εγκατάλειψης, βυθισμένοι στην αβεβαιότητα, ένα συναίσθημα που κάθε τόσο με βασάνιζε. Μετά από μία εβδομάδα της απόλυτης αυτής ηρεμίας, πρότεινα στον επικεφαλής του αποσπάσματος υπολοχαγό, να διατάξει την κατά δόσεις διανομή των εφοδίων, εν όψει της πιθανής μεγάλης διάρκειας της απομόνωσης αυτής. Εκτός των άλλων οι τέσσερεις Γερμανοί, μετά την αναγγελία της συνθηκολόγησής μας δεν είχαν πια κατέβει στα πεδινά για

να μοιραστούν μαζί μας τη τροφή. Τουλάχιστον από αυτούς θα ήταν δυνατό να έχουμε ειδήσεις και λεπτομέρειες.

Το βράδυ, μετά το δείπνο στην караβάνα, συναντούσα τους άλλους δύο αξιωματικούς για να μην πάω να κοιμηθώ σαν τις κότες και να συμμετάσχω από κοντά στα τελείως άγνωστα για μένα προβλήματα της στρατιωτικής ζωής. Ομολογώ ότι τις λίγες φορές που χρειάστηκε να ζήσω σε στρατιωτικό περιβάλλον (το 1941 ένα μήνα εκγύμνασης στο στρατιωτικό νοσοκομείο του Μιλάνου και το 1942, τρεις μήνες σε μία τοποθεσία της Λιγουρίας, όπου είχαν καταλήξει τα λείψανα μίας μεραρχίας που είχε αποδεκατιστεί στην Αλβανία) δεν είχα αισθανθεί πολύ άνετα λόγω της διαφορετικής νοοτροπίας: λαϊκή, κατά κάποιο τρόπο, και πιο ελεύθερη η δική μου, σκληρότερη και στερούμενη συχνά λογικής ευθυκρισίας η δική τους. Να ένα παταγώδες παράδειγμα της διαφοράς αυτής των ιδεών: κατά μία τέτοια βραδινή σύσκεψη, κάτω από το αμυδρό φως μιας λάμπας πετρελαίου, ο υπολοχαγός (32 ετών, μελαχρινός, σγουρά μαλλιά, μία μόνιμη πίπα σφηνωμένη στα δόντια) , απευθυνόμενος στον κατώτερο και νεώτερό του (22 ετών) συνάδελφο, εξέφρασε την ανησυχία του γιατί παρατήρησε στους στρατιώτες, όχι μόνο συμπτώματα εκνευρισμού και ταραχής αλλά και επεισόδια δυσφορίας και σε πολλές περιπτώσεις ανυπακοής απέναντί του. Ο άλλος ο νεώτερος ανθυπολοχαγός συμφωνώντας απόλυτα με τον ανώτερό του δεν έκανε άλλο παρά να νεύει συναινετικά. Έτσι την επόμενη βραδιά με πιο ξεκάθαρες ιδέες για τους δύο υπαξιωματικούς (και κυρίως για έναν παχουλό από το Μπούστο Αρσίτσιο) οι οποίοι χαρακτηρίστηκαν πια κομμουνιστές σαμποτέρ, και ενώ αντάλλαζαν γνώμες για πειθαρχικές ποινές που έπρεπε να επιβληθούν, ο κύριος υπολοχαγός, με συναίσθηση της ύπατης εξουσίας του, εκδήλωσε την απόφασή του να συστήσει επί τόπου στρατοδικείο για να τους δικάσει και να τους οδηγήσει στο εκτελεστικό απόσπασμα «επί εσχάτη προδοσία». Και στο σημείο αυτό η κοφτή απάντησή μου: «Μπράβο... το θέμα είναι να δούμε τώρα εάν το εκτελεστικό σου απόσπασμα θα σε υπακούσει».

Σ' αυτό το κλίμα της παρανοϊκής καταδίωξης, που σε πολύ σύντομους χρόνους έφθασε σε μεγάλη ένταση, πολύ γρήγορα έλαβε διάσταση η δυνατότητα μιας άλλης και πολύ πιο σοβαρής από την πρώτη συνωμοσίας. Διαπίστωσα ότι σχεδίαζαν να «καθαρίσουν» τους τέσσερεις γερμανούς, κι αυτή τη φορά συναινούσαν και αυτοί οι δύο, γιατί ο νεαρός υπολοχαγός με λίγα λόγια εξέθεσε το επιθετικό του σχέδιο: «Ανεβαίνουμε στο λόφο σε κυκλωτική παράταξη, κι όταν φθάσουμε στην κορυφή θα είναι εύκολο να τους κτυπήσουμε...σαν να καταστρέφουμε μία αεροφωλιά». Πρόσθεσα εγώ: «...Ωραίο θάρρος 100 κατά 4...με τους οποίους εξ άλλου μέχρι προ μερικών ημερών τρώγαμε το συσσίτιο μαζί»

(Με την ύστερη σκέψη που μου επιτρέπει σήμερα ύστερα από 50 χρόνια να αναλογιστώ και να διηγηθώ όλα αυτά τα περιστατικά υπολογίζω με ρίγη τον κίνδυνο που διατρέξαμε εάν είχαμε

αποφασίσει να αντιμετωπίσουμε τους Γερμανούς σαν «εχθρούς» και όχι σαν συμμάχους, όπως συνέβη στην Κεφαλονιά – όπου η βεντέτα τους εξαντλήθηκε με την εξόντωση όλων των 10.000 ενόπλων Ιταλών, φαντάρων, αξιωματικών στρατιωτικών γιατρών και ιερέων και σε άλλες περιπτώσεις και με τη σφαγή ακόμη αμάχων ομήρων).

Την ίδια στιγμή στριφογύριζε βασανιστικά στο νου μου μία ιδέα σχέδιο που κατά τη γνώμη μου θα μας βοηθούσε να διαλύσουμε σύντομα το μπερδεμένο σύνολο υπονοιών και επικίνδυνων εντάσεων μέσα στο οποίο είχαμε παγιδευτεί. Κάλεσα τους συνομιλητές μου να ηρεμίσουν και να καλοσκεφτούν και βασιζόμενος στο συναίσθημα τιμής που πρέπει να διέπει τη συμπεριφορά κάθε καλού στρατιώτη, πρόσθεσα: «Αύριο το πρωί, εγώ κι εσύ (ο νεαρός αξιωματικός) θα πάμε εκεί πάνω, στη φωλιά των γερμανών στους οποίους θα διηγηθώ τι πράγματι συμβαίνει στις γραμμές των στρατιωτών μας, τη στάση ξεσηκωμού εναντίον μας και συνεπώς το ότι μπορεί να λείπει η προστασία μας σ' αυτούς και γι αυτό θα έπρεπε να ειδοποιήσουν τη διοίκησή τους όσο δεν είναι ακόμη πολύ αργά».

Ευτυχώς τα πράγματα εξελίχθηκαν όπως είχα προβλέψει, γιατί την επομένη, μετά την αποστολή μας αυτή, την αυγή μας ξύπνησαν οι ριπές των πολυβόλων. Στο λιμανάκι είχε αγκυροβολήσει ένα σκάφος γερμανικού ναυτικού. Οι ριπές είχαν προέλευση το πλοίο και άλλα στρατηγικά σημεία. Μας ξεκούνησαν όχι μόνον από τον ύπνο μας, αλλά και από τη νωθρή νωχέλεια στην οποία μας είχε βυθίσει η 8^η Σεπτεμβρίου και που παραδόξως είχε γεννήσει στο νου των ιταλών στρατιωτικών παιδαριώδεις φαντασίες και ηλίθια όνειρα και διάθεση ρεβάνς τύπου Δον Κιχώτη.

Επειδή ήμουν ο μόνος που μπορούσε να μιλήσει τη γλώσσα τους, με φώναξε ο γερμανός διοικητής ο οποίος μου ζήτησε να του αναφέρω τα ονόματα των δικών μας υπόπτων στασιαστών, εγώ δε, απήντησα ότι δεν επρόκειτο για επώνυμα πρόσωπα, αλλά για «φήμες» που κυκλοφορούσαν μεταξύ των στρατιωτών!

Τη στιγμή που καθίσαμε στο τραπέζι για το μεσημεριανό φαγητό, να που πρόβαλε σαν ένας τζόκερ από τη δέσμη των χαρτιών, ένας λοχαγός του ιταλικού στρατού, συνεργάτης των γερμανών. Σκοπός του ήταν να επιτύχει τη μεταστροφή όλων μας στην «κοινή» υπόθεση του γερμανού συμμάχου, κατά τη γενική συγκέντρωση που έγινε το απόγευμα στον ανοιχτό χώρο κοντά στον καταυλισμό μας, επιστράτευσε ολόκληρο το πάθος της ρητορικής του δεινότητας (ως και αφρούς από το στόμα έβγαζε...) για να μας πείσει και να μας παρασύρει στις δικές του θέσεις, ακόμη και την ανανεωμένη ανακραυγή του «αλλόνζαμνφάν ντε λα πατρί».

Μάταιος κόπος, μάταια λόγια γιατί κανένας δε συγκινήθηκε και κατά την επιβίβαση που έγινε κατά το σούρουπο, μας αφοπλίσαν!

Μας έστειλαν όλους σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Εν τω μεταξύ εγώ, επωφελούμενος από τη μεγάλη σύγχυση που προκάλεσε η άφιξη του γερμανικού σκάφους, έκρυπα ολόκληρο το φαρμακείο και άλλο ιατρικό υλικό και το παρέδωσα στον πρόεδρο της κοινότητας του

νησιού, ένα φίλο που πολλές φορές με είχε πάρει στη βάρκα του για ψάρεμα. Φορούσε πάντα και μόνον μία βαθεία χειροπλεγμένη μάλλινη φανέλα, ένα δάκτυλο πάχους.

Ο χωρισμός μου από τη γη αυτή που τόσο αγάπησα, ήταν συγκλονιστικός. Ένα πυκνό πλήθος ατόμων, κατά το πλείστον γυναίκες, ήλθαν να μας χαιρετίσουν πριν από την επιβίβαση.

Έσφιξα πολλά χέρια, τραβώντας βιαστικά τα δικά μου χέρια πίσω, από όσους ήθελαν να τα ασπαστούν, με δάκρυα που έτρεχαν από τα μάτια μου σε μία αλλόκοτη τραγική μάσκα, με ένα χαμόγελο, ποιος ξέρει πόσο προσποιητό και γελοίο.

Η βασανιστική σκηνή του αποχαιρετισμού, που με απομάκρυνε από τον κόσμο των Αντικυθήρων, μπλοκάρισε τη σκέψη μου με τρομερή ένταση τη στιγμή που το πλοίο έλυσε τους κάβους. Αέρας δενφυσούσε και η θάλασσα ήταν καθαρή, καθώς πέφτει το σκοτάδι της νύχτας αντιλαμβάνομαι ότι έχω μείνει μόνος στο κατάστρωμα ανάμεσα σε λίγους εντεταλμένους της γερμανικής στρατιωτικής διοίκησης γιατί όλοι οι άλλοι ήταν απασχολημένοι με διάφορες ναυτικές ασχολίες ή υποχρεωμένοι να μεταφέρουν άρματα μάχης.

Βυθισμένος στην μοναξιά εκείνης την νύχτας (γύρω στις 30 Σεπτεμβρίου 1943) σκεπτόμουν τις αιτίες για το πλήθος των «πλεονεκτημάτων» τα οποία μου φαινόταν ότι απολαμβάνω: αυτό το είδος ιδιαίτερης εκτίμησης απ' την πλευρά του γερμανού διοικητή εξαιτίας του γεγονότος ότι ήξερα να εκφραστώ στη γλώσσα του και γι' αυτό ένιωθα ευγνωμοσύνη στη σκέψη της μνήμης του πατέρα μου που το

1934, στο τέλος του πρώτου έτους του Πανεπιστημίου της Μπολόνια, με είχε στείλει για ένα διάστημα τεσσάρων μηνών στη λίμνη της Κοστάντσα στη Γερμανία, και όταν ήρθε να με υποδεχτεί στο Μιλάνο, του είχα εκδηλώσει τη χαρά μου για την καινούργια εμπειρία που είχα ζήσει και την οποία θεωρούσα εξίσου σημαντική με το πτυχίο ιατρικής το οποίο «εκείνος» επιθυμούσε διακαώς να αποκτήσω.

Σίγουρα, και χωρίς να το θέλω ζούσα μια στιγμή «ευτυχίας» του ταξιδιού στα τόσο ασυνήθιστα ήρεμα νερά της Μεσογείου, ώστε να δικαιολογούν τη σύγκριση με μια τεράστια κηλίδα λάδι, μια ανέλπιστη τύχη μετά τις βασανιστικές εμπειρίες που περιέγραψα πιο πάνω. Μόνο μια φορά σε όλη τη διάρκεια της νύχτας είχα προσέξει μια κάποια κίνηση συναγερμού γύρω από τις δύο θέσεις του πυροβολικού και αμέσως σκέφτηκα πως θα επιβιώσω στην περίπτωση που θα έπεφτα στη θάλασσα: θα έκανα τον πεθαμένο ενώ είμαι ζωντανός για να γλιτώσω. Είχαμε ακόμη ταξίδι λίγης ώρας και το βλέμμα μου είχε μαγευτεί από το σκηνικό του λιμανιού του Πειραιά. γεμάτο ήλιο και με τη λαμπερή επιφάνεια της θάλασσας πάνω στην οποία γλιστρούσε γλυκά το καράβι μέχρι την ώρα της αποβίβασης γύρω στις οκτώ.

Ολόκληρη η ομάδα μας εγκαταστάθηκε σε ένα τεράστιο χώρο συγκέντρωσης μαζί με άλλους στρατιώτες, σε μένα παραχωρήθηκε άδεια πρόσβασης με τη διαταγή να φορώ το περιβραχιόνιο με το έμβλημα του ερυθρού σταυρού, και ένα «ωραίο δωμάτιο» σε ένα ξενοδοχείο το οποίο εγκατέλειψα μετά την πρώτη νύχτα εξαιτίας της επίθεσης αμέτρητων αηδιαστικών κοριών. Επ

ίσης από την αποπνικτική ζέστη, καλύτερα κοιμόσουν στο έδαφος σε μιστρατιωτική σκηνή. Έξω από την περιφραξη του στρατοπέδου πλήθος ελλήνων προσέφερε στους στρατιώτες ποτά και φρούτα και τους προσκαλούσαν με νοήματα να βγούνε έξω για να κάνουν παρέα. Όσον αφορά την εγκαρδιότητα των σχέσεων μεταξύ του ελληνικού λαού και των ιταλών στρατιωτών, εξαιρώντας την προσωπική μου μαρτυρία, ειπώθηκε πως ακόμη και κατά τη διάρκεια των ενεργών περιόδων του πολέμου, και παρά την έντονη αντίθεση η εγκαρδιότητα αυτή ήταν τόσο πολύ φανερή, ώστε κέντρισε το χιούμορ του Τσώρτσιλ ο οποίος χαρακτήρισε το σώμα της ιταλικής αποστολής σαν «στρατιά: Σ' αγαπώ» δηλαδή στρατιά της αγάπης.

Τουλάχιστον ανάμεσα στους λαούς των αρχαίων φωτεινών πολιτισμών όπως ο ελληνικός και ο ρωμαϊκός δεν είναι εύκολο να χαλιναγωγήσεις τα συνήθη «αρχέτυπα» συναισθήματα μεταξύ των οποίων υπάρχουν προφανώς και κάποια λιγότερο ευγενή όπως η πονηριά. Έτσι κι εγώ έξω από το στρατόπεδο της «ψευτοφυλακής» παρατηρούσα με αισθήματα συμπάθειας χαιρετισμούς, χαμόγελα, σκόπιμες προκλήσεις έτσι για να βρισκόμαστε σε κουβέντα, και υπήρχαν πάντοτε κοπέλες που με τα «μαύρα τους μάτια» σου αιχμαλώτιζαν το βλέμμα. Πολλές φορές περιπλανώμενος στους γεμάτους δρόμους του Πειραιά, είχα καταφέρει να μην δίνω προσοχή στους πειρασμούς των παιχνιδιών τους. Έπειτα από κάνα δύο

μέρες άσκοπης καθυστέρησης και αφού περιμέναμε ότι οι γερμανοί θα οργάνωναν όπως έλεγαν τη μεγάλη επιχείρηση της επιστροφής μας στην Ιταλία, και σπρωγμένος από την ανομολόγητη κατά κάποιο τρόπο επιθυμία μου να ζήσω μια αισθηματική περιπέτεια που σε μένα φαινόταν απόλυτα θεμιτή, κατέληξα να δεχτώ την πρόσκληση δύο όμορφων κοριτσιών και να τις ακολουθήσω σ' ένα σπίτι όπου ανάμεσα σε ωραία χαμόγελα και εξευμενιστικές προσφορές φαγητού, μου εξέθεσαν ξεκάθαρα το σχέδιό τους, να με ξαναστείλουν στο σπίτι μετά από μια φάση «μαγική» μεταμορφώνοντάς με. Εν ολίγοις θα άλλαζα δέρμα, θα έβγαζα τη στολή και θα φορούσα πολιτικά ρούχα που θα μου είχαν προμηθεύσει, θα ζούσα «μαζί τους μεταμφιεσμένος σε έλληνα (ευτυχώς που είχα αρχίσει να μιλάω τη γλώσσα τους) περιμένοντάς τον επαναπατρισμό μου χάρις στην αποτελεσματικότητα μιας μυστικής εγγλέζικης οργάνωσης που είχε κανονίσει τη νυχτερινή επιβίβασή μου σε ένα υποβρύχιο το οποίο θα με μετέφερε στην Αίγυπτο και από εκεί με ένα άλλο μακρύ και δύσκολο ταξίδι θα έφτανα στην πατρίδα μου που τόσο επιθυμούσα.

Translation in Greek

Charilaos Vassilas

ΑΝΑΜΝΗΣΗ... Έφθασα στο Τσιριγότο (τα Αντικύθηρα) μίαν αυγή, τις πρώτες ημέρες του Μαΐου 1943, μετά από ολονύκτιο ταξίδι με ένα καϊκι από τα Κύθηρα, το μεγάλο νησί μητέρα, που τ' όνομά του φέρνει στο νου το μύθο και την παράδοση της γέννησης της Αφροδίτης...